

İRÂDE EĞİTİMİ, DEĞER AKTARMA VE ROL MODEL OLMADA EDEBİYATIN YERİ VE ÖNEMİ*

*Nesrin KARACA***

ÖZET

Farklı insanlık maceralarıyla insanı insana anlatan bir sanat olan edebiyat, edebî eserler yoluyla insanın, özellikle gençlerin yaşantılarını da zenginleştirir. Çağdaş eğitimin önemli merkez noktalarından biri olan edebiyattan yararlanma, bireyin kendisini geliştirme, iyi ilişkiler kurabilme, kendisini ifade edebilme, dil becerilerini geliştirme, kendisiyle ve çevresiyle barışık bir şekilde yaşamasını sağlama gibi özellikler bakımından bireysel gelişime katkıda bulunan önemli bir eğitim alanıdır.

Edebiyat eseri, insana insandan haber veren ve bir yaşantının tanıklığını yapan sanatsal yaratıcılığın ve varoluş bilgisinin birlikteliğinden oluşan bir yapıdır. Bir öyküde, romanda, biyografide, seyahat eserinde, anı yazısında varoluşun tanıklığını yapan bir bakışla karşılaşırız. Bu, edebiyat eserlerini aynı zamanda, tarihsel ve toplumsal belgeler haline getiren bir özelliktir.

İnsanı, metinle, metindeki varoluş bilgisi ve sanatsal yaratıcılık ile karşılaştırmayı amaçlayan edebiyatta bu karşılaşma “anlama” ve “empati” kavramı merkezinde gerçekleşir.

Dilemek, istemek mânâsında bir kelime olan “irade”, bir şeyi yapmak veya yapmamak konusunda karar verebilme yeteneğidir. Akıl ve ruh gibi insana has özelliklerden biri olan irade gücü sayesinde insan, iyi ile kötüyü seçip yapabilme yeteneğine sahiptir.

İrade eğitimi ile kişiye hem dış dünyayla ve onun zorluklarıyla mücadele etme, hem de kendi iç dünyası ile duyguları, düşünceleri ve kararlarıyla baş edebilme yeteneği kazandırılır. İradeyi güçlü kılmak, zorluklarla mücadele etmek ve hayatta başarılı olabilmek için irade eğitime önem vermek gerekir. Edebi eserler yoluyla bu yönde olumlu davranış değişikliği meydana getirebilmek için aşamalı analitik yaklaşım oldukça önemlidir.

İrade eğitimi ışığında örneklenen edebiyat karakterleri eşliğinde insana ve hayata dair metin-altı sorular kurmacanın odağında işlenerek

* 25-27 Haziran 2014 tarihleri arasında Varşova Üniversitesi, Şarkiyat Fakültesi - Türkoloji ve Orta Asya Halkları Bölümü ile Yunus Emre Enstitüsü'nün ortaklaşa gerçekleştirmiş olduğu 'Polonya-Türkiye İlişkilerinin 600. Yıl Dönümü -Türkoloji Araştırmalarının Dünyü, Bugünü ve Yarını / III. Uluslararası Türkoloji Kongresi'nde sunulmuş bildirinin elden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimidir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Prof. Dr., Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü, El-mek: nkaraca@baskent.edu.tr

analiz edilmeğe çalışıldığında, irade eğitimi ve pedagojik açıdan sadece Mustafa İnan'ın konu edildiği belgesel-romanda (Oğuz Atay; Bir Bilim Adaminin Romanı) bile, onun gibi imkânsızlıklar içinde yetişen ve bir irade örneği sergilemiş insanların ortak hayat hikayesini bulabiliriz.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, değer, irade, rol model, eğitim, kurmaca eser, karakterden yararlanma

THE SIGNIFICANCE OF LITERATURE IN TRANSMITTING VALUES, CONSTRUCTING ROLE MODELS AND EDUCATING THE WILL

ABSTRACT

Literature, which is a form of art that tells the stories of the people to other people by different adventures of humanity, enriches the lives of the individuals, especially the youth, through literary works. Being an important center of education, literature is indeed an educative field that provides certain features for individuals such as the abilities of attaining self-development, constructing healthy relationships with others, expressing theirs elves, improving linguistic skills and living in peace with themselves and with their environments.

A literary work, which witnesses life experiences and tells them to other people, is a construction of the unity of artistic creativity and onthological knowledge. In a novel, a story, a biography, a travel writing or in a memoir, we encounter an inside perspective that directly observes the state of being. This is a significant trait that turns literary works into historical and societal documents as well.

As literature aims to confront the individual with the onthological knowledge and artistic creativity in a text, this confrontation occurs around the concepts of "understanding" and "empathy".

Will, which linguistically refers to the meanings of desire and wish, is the ability to decide on whether to do or not to do something. Just like mind and spirit, will is a feature peculiar to human beings, and it gives away the chance of differentiating and choosing between the good and the bad.

With the education of will, the individual is provided with the skills to struggle with both the difficulties of the outside world, and the feelings, thoughts and decisions of his inside world. In order to strengthen the will, to deal with problems or difficulties and to succeed in life, it is important to stress the education of will. They are all vastly related to the education of will that is to be carried out systematically and with discipline.

In this study, it is aimed to analyze the off-text questions related to life and people in the focus of fiction and with the company of the literary characters that are exemplified in the light of will education. In this regard, even in the documentary-novel (Oğuz Atay; Bir Bilim Adaminin Romanı) that mentions only Mustafa İnan in terms of will education and

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

pedagogic; we can find the common story of the people like him who grew up with narrow possibilities and yet managed to pursue an instance of success through their will.

STRUCTURED ABSTRACT

Literature, which is a form of art that tells the stories of the people to other people by different adventures of humanity, enriches the lives of the individuals, especially the youth, through literary works. Being an important center of education, literature is indeed an educative field that provides certain features for individuals such as the abilities of attaining self-development, constructing healthy relationships with others, expressing theirselves, improving linguistic skills and living in peace with themselves and with their environments.

A literary work, which witnesses life experiences and tells them to other people, is a construction of the unity of artistic creativity and onthological knowledge. In a novel, a story, a biography, a travel writing or in a memoir, we encounter an inside perspective that directly observes the state of being. This is a significant trait that turns literary works into historical and societal documents as well.

As literature aims to confront the individual with the onthological knowledge and artistic creativity in a text, this confrontation occurs around the concepts of “understanding” and “empathy”.

Will, which linguistically refers to the meanings of desire and wish, is the ability to decide on whether to do or not to do something. Just like mind and spirit, will is a feature peculiar to human beings, and it gives away the chance of differentiating and choosing between the good and the bad.

With the education of will, the individual is provided with the skills to struggle with both the difficulties of the outside world, and the feelings, thoughts and decisions of his inside world. In order to strengthen the will, to deal with problems or difficulties and to succeed in life, it is important to stress the education of will. They are all vastly related to the education of will that is to be carried out systematically and with discipline.

In literary Works we encounter the different faces and layers of the human existence. Literature, being the means of understanding the reality of life directly and without alienation, provides us with the opportunity of recognizing and understanding existence. This knowledge of existence is one of the most reliable tools of understanding human reality.

In a literary work we become the guests of the writer and see the world through the eyes of the writer who presents his/her own world to us. In this presented world, if there is a space for us, if the writer could see for and through our eyes as well and if we can feel so, we find the opportunity to participate in the piece and live through it.

With the help of art and literature, human beings not only turn out to become more aware of the beauty surrounding them, but they also

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

start to become the producers and guardians of this beauty. While developing the sense of aesthetic, literature also stands as an important vehicle of generating responsible and sensitive individuals acting in the name of human dignity and justice.

The education of will is a process to help individuals resolve their problems of today, as well as a process to carry them towards happiness and success in the future.

Literature is an infinite source or treasure for the education of will; the sophisticated development of the self; the enriching of the individual in emotive, ideational and imaginative terms; the becoming of individual; the signification and unraveling of the meanings of the world; the multiplication of perceptions and for the acquisition of skills to evaluate the world through diverse perspectives.

Making use of literature in education, by taking reference from modern educational approaches and by equipping itself with national and universal values, is liable to meet the duties of enabling the individuals to realize themselves; revealing and developing their will; motivating them to be at peace with themselves and with the society they live in; helping them express themselves both in speech and promoting the fair and correct usage of the language.

In this study, it is aimed to analyze the off-text questions related to life and people in the focus of fiction and with the company of the literary characters that are exemplified in the light of will education. In this regard, even in the documentary-novel (Oğuz Atay; *Bir Bilim Adamının Romanı*) that mentions only Mustafa İnan in terms of will education and pedagogic; we can find the common story of the people like him who grew up with narrow possibilities and yet managed to pursue an instance of success through their will.

Keywords: Literature, value, will, role model, education, fiction, making use of the character

İNSAN ve EDEBİYAT

“Edebiyat, bizi sınırlı varlığımızın ve duyularımızın ötesine taşıyan bir ruhsal protez gibidir; ona tutunmamızı ve bu sayede sınırlarımızın ötesine erişmemizi sağlar.”

Terry Eagleton

İnsanı mutsuz eden ve hayatını zorlaştıran en önemli problemlerin irade zayıflığı sonucu ortaya çıktığı durumu ve gerçeği göz önünde bulundurulduğunda konunun önemi ortaya

İnsanlıkla beraber var olan eğitim ve öğretimle; insanı yetiştirmek, tabiata ve içinde yaşadığı topluma uyumlu ve faydalı bir varlık hâline getirmek gayesi güdülür. Bir toplumu ayakta tutan temel unsurun eğitilmiş insan olduğu, eğitim ve öğretim gerçeği, geçmişte ve günümüzde toplumların, en önemli meselesi olmuştur. Bu bağlamda uygarlığın başlangıcında da dil olduğu için, insana yönelik eğitim ve öğretimde yeri, diğer bütün bilgilerin, insan olmanın, insan olarak yaşamının, insan olarak görev yapmanın anahtarı dildir. Edebiyatsız dil, bir malzeme yığındır. Bu malzeme bir sanatkar tarafından edebî metin haline getirilirse bir anlam ve değer kazanır. Milletler, düşünce ve duygularını, sevgi ve hayallerini, nefretlerini kelimelere edebiyat yolu ile emanet ederler ki, o zaman kelime bir milletin hafızası olma özelliğini kazanır. İnsan, dilini edebiyatla öğrenir, dilinin zevkine,

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

şuuruna edebiyatla varır. Aslında insan kendini, kendi varlığını, benliğini edebiyatla idrak eder. Kişiliğini, millî varlığını, kimliğini, benliğini, insan olmayı edebiyatla fark eder, anlar, yaşar.

Asıl, insan olmanın gerçekliği, sevinci ve ıstırabı, en iyi şekilde ancak sanat ve edebiyat eserlerinde ortaya çıkar. Edebiyat, tam olarak hiçbir bilimin, hiçbir disiplinin konusu olamayan insan varoluşunun tanıklığını yapmak, böylece varoluşa ulaşmasını sağlamak amacına yönelir. İster kuşlardan, ister çiçeklerden söz etsin, başlıca konusu, insan varoluşudur. Bilimsel bilgi karşısında varoluş bilgisini ikincil görenler için edebiyat ancak bir “hoşça vakit geçirme” aracı olabilir ancak varoluş bilgisi temelini, yazarın dünyasında bulur. Nitekim, edebiyat eserinde yazarın kendisi vardır, konuşan kendisidir. Yaşayıp durduğumuz varoluş hallerinin bir sanat eserinde ifade bulması, varoluşun bilince çıkmasına ve yaşantının bilinçli hale gelmesine neden olur. Nermi Uygur’a göre, edebiyat insan varoluşuna unutulmuş ya da önemli değilmiş gibi geçirtilen bir katkı sağlar. Bu katkının en fazla işe yaradığı alan, duygu alanıdır ve edebiyat ‘duygu eğitim’i sağlar: “Tüm duygu yönünü açar, açıklar, belli eder, bildirir. Yazarlar olmasaydı birçok duyguyu deneylemeyecek, tatmayacak, bilmeyecektik (...) İnsanı kendisine öğretir bu bakımdan edebiyat. Ben neyim? Kimim? Nasıl bir şeyim? çeşitinden sormadan edemeyeceğimiz soruları en iyi aydınlatan, hiç olmazsa aydınatabilecek ipuçları veren etkinlik alanıdır. İnsanı insana yaklaştırır, insanı insana tanıtır. Böylece en azından bir hoşgörü aşladığı söylenebilir” (Uygur, 158, 160, 162).

Dilthey’a göre, edebiyat ürünleri, tarihsel toplumsal dünyada ortaya çıkan değişimi yansıtır, bu değişimin tanıklığını yaparlar. Bu tanıklık yalnız toplumsal yaşamda olup bitenlerle sınırlı kalmaz, içsel yaşamı da içine alır. Edebiyat ürünü, bir çağın, bir dönemin, bir yaşantının tanıklığını yapar. Bu özelliği ile insanı, toplumu ve tarihi anlamak için önemli bir kaynak, önemli bir “araç”, önemli bir “yaşam ifadesi”dir. Edebiyat ve edebiyat tarihi konusunda yapılacak araştırmalar, aslında tarihsel, toplumsal hadiseleri ve insanın derin ruhsal yaşamını anlamaya yönelik çabalar olarak önem taşırlar. Bu sayede insanın kendi varoluşu ile yüzleşmesi, sanat ve edebiyatla yeniden olanaklı hale gelir. Bu iddianın en önemli gerekçesi, tüm sanat eserlerinin baştan sona varoluşu betimliyor ve bunu içtenlikle yapıyor oluşudur. Heidegger’de de, şiir, biyografi ve tarih gibi yazı biçimleri, insanın davranış biçimlerini, kapasitelerini, gizilgüçlerini, olanaklarını, becerilerini, kısaca tinsel yapısını anlamamanın biçimleridir. (Heidegger, 37)

İnsanı anlama konusunda felsefeciler, eğitimciler, vaizler ve ahlâkçılar, insanın önüne hep ülküsel insan tipini koyarlar. Olanı değil olması gerekeni anlatır, gerçeklik içinde yaşamalarına karşın ülküsel insan tipinden söz ederler. Ancak, insan gerçekliği olması gerekende değil, olanda ortaya çıkar. Sanatçılar ve edebiyatçılar olanla olması gereken arasındaki farkı da gösterirler. Sanat ve edebiyat, insanı anlamada bilim, felsefe ve ahlâk kadar önemlidir.

Edebiyat eserinin ana konusu ‘insan’dır. Hayatı ve çevresi, içi ve dışı, duygu ve düşünceleri, dünü-bugünü ve yarınıyla insan... Edebiyat, insan gerçeğinin estetik ifadesi peşindedir derken, edebî metindeki gerçeğin hiçbir zaman yaşanmış veya yaşanmakta olan gerçeğin birebir kopyası olmadığını dikkate almak gerekir. Sanatkâr, dış dünyadan temin ettiği malzemeleri eserinde kullanırken, önce onları belli bir seçme ve ayıklamaya tâbi tutar ve malzemeyi kendine has estetik anlayış ve yaratma tarzı çerçevesinde düzenler ve kurgulayan sanatkârın edebî eserde dile getirdiği gerçek; öncelikle kendi mizacı, dünya görüşü, ruh hâli süzgecinden geçirilmiş yoruma dayalı ferdi ve sübjektif bir gerçekliktir.

Edebiyat eserlerinde insan varoluşunun değişik yüzleri ve katmanlarıyla karşılaşırız. Yaşam gerçekliğinin yabancılaşmaya uğramadan ilk elden anlaşılmasına aracılık eden edebiyat bize varoluşu tanıma ve anlama imkânı sunar ve bu varoluş bilgisi ile insan gerçekliğini anlamamanın en güvenilir araçlarından biridir. Edebiyat ve sanat eserleri, varoluşun farklı yönlerinin ifşası biçiminde ortaya çıkar ki, edebiyatın varoluşu anlamada gösterdiği başarı düşünüldüğünde sanatın dili, bu

hususu vurgulamada bilim, felsefe ve diğerlerinden daha etkilidir. “Gerçekten de sanat, hayatın anlaşıldığı ayrıcalıklı ortamı oluşturur, çünkü bilgi ve eylem arasındaki sınır çizgisinin üstündeki konumuyla hayatın gözlem, düşünce ve teorisinin ulaşamayacağı bir derinlikte kavranmasını sağlar” (Gadamer, 1990, 90). Edebiyat eseri, varoluşu ustalıklı bir şekilde yorumladığı oranda ilgimizi çeker. Aristoteles’in işaret ettiği gibi, sanatsal hoşlanmanın temelinde “tanıdıklık” vardır (Aristoteles, 17). Bize bizden, yine bizim anlayabileceğimiz bir dille söz etmesi, sunduğu dünyanın tanıdık gelmesi gereklidir. Zira, bize aşına geleni ve bizden olanı daha çok severiz ve daha çok anlarız. Sanat eseri, kendisine nüfuz etmeyi önleyen bir yabancılik perdesi ardından seslenirse, ilgimiz sınırlı kalır. Edebiyat eserinde; yazarın konuğu olur, dünyaya bize kendi dünyasını sunan yazarın gözüyle bakarız. Sunduğu dünyada, bize de bir yer varsa, bizim için ve bizim gözümüzle de bakmışsa, böyle olduğunu hissedebiliyorsak, esere katılma ve onunla köşe bucak yaşama imkânı buluruz.

Dolayısıyla edebiyat, dildeki güzelliği, duygulardaki ve düşüncelerdeki güzellikle birlikte arayan bir sanattır. Bu nedenle insan onda kendini bulur ve sözcüklerin aynasına içsel yaşamını aksettirir. İnsan kendini bildi bileli, hep söyleyecek güzel sözler aramış ve bu güzel sözleri giderek anıtsal eserlere de dönüştürmüş, hüznü ve sevinç, sevgi ve nefret sanat eserleri olarak somutlaştırmıştır. Her bir birey nasıl dili yeniden öğrenmek, dünyayı ve varoluşu yeni baştan keşfetmek zorunda ise yazılı ve sözlü birikimi de, tıpkı kendisinden öncekilerin okuyup anladıkları gibi okuyup anlaması, kendi dünyasına dönüştürmesi ve varlığında yeniden yaşatması gerekir. Bu anlamda, “Yalnızca edebiyat değil, bütün sanat eserleri anlaşılma ihtiyacı duyarlar” (Gadamer, 1981, 146). İnsan, bu anlama ihtiyacı içinde metinlere yönelir. Bu yönelişte edebiyat ve sanat eğitimi ile ilgili sorunlar vardır. Eğitimciler, çok eskilerden beri, sanat ve edebiyat eserlerini eğitici özelliklerinden dolayı eğitim etkinliklerinde kullanmışlardır.

Edebî eserlere dayalı karakter eğitimi, eserlerde geçen çelişkili/ikilemli durumlardan ahlaki muhakeme yaparak bir yargı ve/veya yargılar çıkarmaya dayanır. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de milli ve evrensel değerlerin edinimi ve aktarımı, başka bir deyişle karakter eğitimi; adalet, aile birliği, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olma, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik gibi evrensel ve beşeri değerler üzerinden gerçekleşir.

“Her ifade, ancak ait olduğu hayatla anlaşılabilir”

Schleiermacher

Edebiyatın işlevi, varoluşa, başka varoluşların nüfuz etmesini sağlamasıdır. Edebiyat eseri, insana insandan haber verir, hep bir yaşantının tanıklığını yapar ve bir varoluşu ifşa etmeye çalışır. Bir öyküde, bir romanda, bir biyografide, bir seyahat eserinde, bir anı yazısında, varoluşun tanıklığını yapan bir bakışla karşılaşırız. Bu, edebiyat eserlerini aynı zamanda, tarihsel ve toplumsal belgeler haline getiren bir özelliktir.

J. P. Sartre, “Yazarın Sorumluluğu” başlıklı yazısında, yazma eylemini insanlığa karşı sorumluluk taşıyan bir eylem olarak ortaya koyar. Bu noktada, Dostoyevski’nin “insan herkes karşısında her şeyden sorumludur” cümlesi, “yazar, bütün olanlardan, tüm insanlığa karşı sorumludur” halini alır. Bu bağlamda edebiyat, sorunsuz ve kaygısız bir konuşma biçimi değildir. Her konuşmanın bir karşılığı, bir konusu, bir gerçeklik alanı vardır. Konuşma, üzerinde konuştuğu, kendisine yöneldiği konuyu, karanlıktan aydınlığa çıkarır, örtülerinden soyar, görünür kılar, bilinç seviyesine yükseltir. Edebiyat, konuşmuş olmak için değil, dikkat çekme, dikkati bileme, eleştirme, karşı çıkma ve değiştirme adına konuşur. O bir yandan sorunları ve soruları bilinç seviyesine taşıırken, öte yandan bu güzellikleri yaşatma, sorunları çözme yönünde bir irade gösterisidir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Sanat ve edebiyat eserleri sayesinde insan, etrafındaki güzelliklerin farkına varmakla kalmaz, giderek bu güzelliklerin üreticisi ve koruyucusu haline de gelir. Edebiyat güzellik duygusunu ve estetik beğeniye geliştirirken, etrafında olup bitenlerden sorumluluk duyan, insanlık onuru ve adalet duygusu adına hareket edebilen, aydın bilinçlerin eğitimi açısından önemli bir araç durumundadır.

Varoluşundaki birinci amacı “güzellik” olan edebiyat eserinden, estetik haz vermesinin dışında birçok “fayda” da temin edilebilir. Onun eğitimin vazgeçilemez objelerinden biri olmasında, bu tür faydacı işlevlerinin önemli rolü vardır. Edebiyat eğitimcisi de bunlardan geniş ölçüde faydalanır ve faydalanmalıdır. Burada, edebiyatın bir sanat, edebî metnin de bir sanat eseri olduğunun asla unutulmaması ve ona yaklaşımda estetik bakış açısının esas olmasını gözden uzak tutmamalıdır.

İNSAN VE İRADE

“İnsanı büyük veya küçük yapan kendi iradesidir.”

Fiedrich von Schiller

İrade kavramı, bireyi seçimleriyle baş başa bırakan ve “Bir takım motiflere göre eylemi belirleme gücü. Eyleme ilişkin ruhsal güçlerin tamamı, yapabilme gücü; özgürlüğü ihtiva eden istek.” (Bolay 1997, 229) olarak tanımlanır. Schopenhaur; aklını ve iradesini kullanamayan insanı, hayatında öğrenme ve bilgi payının çok az olduğu, kendini, bilip, tanıyıp sezemeyen ve karakter kazanmadan rastgele yaşayan olarak niteler. Nitekim, kendi zaafalarını keşfetmiş, bilgiyi hayatın zorluklarına karşı kalkan edinmiş bireyler başarıyı yakalamakta önden giderler.

Birey olma bilincinin tüm değerlerden üstün tutulduğu 21. yüzyılın modern toplum anlayışında özgür iradenin, irade eğitiminin önemli yeri vardır. Bugün dünyanın en çok izlenen filmler, en çok satan kitapları bireyin özgürleşmesinden, toplumsal baskılara meydan okumasından ve temelde insan iradesinden bahsetmektedir.

Bilgiye ulaşmanın her geçen gün biraz daha kolaylaştığı çağımızda insanlar arasındaki farkın bilgileri ile iradeleri arasındaki bağlantıdan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Çünkü sınırsız bilgi ve iletişim olanakları bireyi çıkmaza sürüklemekte, birey doğru olanı seçmek konusunda da çoğu zaman kişilerin yahut grupların etkisi altında kalmaktadır.

Bu süreç ve eğitimin evrelerinde; farklı insanlık maceraları eşliğinde insanı insana insanla anlatan bir sanat olan edebiyat eserleri yoluyla farklı deneyimler, yaşamlar, birey-toplum etkileşimi anlamlandırılırken bireylerin yaşantıları da zenginleştirilir. Başarıya giden yolda özgür iradeyi, çalışmayı ve düşünmeyi vurgulamak, mücadeleye hazırlıklı olmak açısından her yaşta düzeylerine uygun ve iyi seçilmiş edebî metinlerle karşılaşan gençlerde estetik zevk, ahlâkî duyarlılık, kişilik gelişimi, sosyal ilişkiler, dil becerisi gibi kazançlar elde edilebilir olması üzerinde önemle durulması gereken bir husustur.

Geçmişten günümüze kadar eğitimin başlıca amaçlarından biri -iyi karaktere sahip bireyler yetiştirmek- olmuştur. Genel anlamda karakter, bir şeyi başka şeyden ayıran temel özellik, ana niteliktir (Türkçe Sözlük, 1998). Amacı iyi karaktere sahip bireyler yetiştirmek olan karakter eğitimi en geniş anlamıyla örtük veya açık programlar aracılığıyla yetişen yeni nesillere temel insani değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olmayı hedef edinir (Ekşi 2003, 79).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

İnsan üzerine yapılan araştırmalar insanın hayatında arzu ettiği şeyleri elde edebilmesi için en önemli iki etkenin zeka ve irade olduğunu söylemektedir. Kişinin istediği maddi-manevi her ne olursa olsun kazanması için en temelde bireysel olarak zeka ve iradeye ihtiyaç duyduğu gerçeği ortadadır. İnsan kaç yaşında olursa olsun iradesini geliştirebilir. Erken yaşlarda özellikle gençlik döneminde yapılacak bir irade eğitiminin çok daha zahmetsiz ve kalıcı olabileceği, şiddetten tembelliğe, ertelemeden bağımlılıklara, sağlıksız beslenmeden, hareketsiz yaşamaya kadar çok sayıda problemin temelinde irade zayıflığı yattığı için irade terbiyesi insanı gelecek başarı ve mutluluklara taşımanın ötesinde, bugünkü problemlerini de ortadan kaldırmasına yardımcı olacaktır. İrade terbiyesinde ilk adım hiç şüphesiz farkındalıktır. Dolayısıyla kişi irade anlamında ilk adımı konuyla alakalı farkındalığı geliştirerek atmalıdır. Temeli küçük yaşta ailede atılan irade eğitimi okullarda devam edilmesi Emre Kongar'ın da belirttiği gibi; kişilikli ve sağlam, çağa ayak uyduran bir toplum olma yolunda ilerlemenin, ilk adımları olacaktır. (Kongar, 1998: 601)

İKİ ROMAN - İKİ KARAKTER

Biri başarı, diğeri yenilgi olan iki yaşam öyküsünü, iradeye dayanan temellendirmede ilki; Oğuz Atay'ın *Bir Bilim Adamının Romanı*, kişilik gelişimi, sosyal ilişkiler, ahlakî duyarlılıklar bakımından; iradesiz bir kişiliği roman kahramanı üzerinden değerlendirme, Sabahattin Ali'nin *İçimizdeki Şeytan*'i pedagojik mesaj açısından örnek olarak seçilmiştir.

Ele alacağımız iki yazar ve eserlerinin kahramanları *Bir Bilim Adamının Romanı*'nda Mustafa İnan'ın, *İçimizdeki Şeytan*'da Ömer'in yetiştiği dönem, çevre, eğitim gibi sosyal şartlar ve ortam sosyal, kültürel, siyasal farklılıklar kaçınılmaz olmuştur. Modern insanın çıkmazları ve yabancılaşması konusunda iradî unsurlarla ilgili çıkarımlarda bulunmak, pedagojik faydanın niteliğini vurgulamak noktasında metinlerden hareketle iradî unsurlara bakış ve eğitimde bunun nasıl kullanılabileceği doğrultusunda edebiyattan yararlanmanın örneği olarak seçilmiştir.

İrade eğitimi ışığında; özgür irade-güdülere boyun eğiş, çalışmak-tembellik, düşünmek-merak-tesadüf-zekâ başlıkları altında örneklenen iki eserde temel karakterleri inceleyerek pedagojik çıkarımlarda bulunmaya çalışırsak; Mustafa İnan'ın ve Ömer'in yetişme süreçleri, ortamları ve koşulları bağlamında karşılaştıkları zorluklara verdikleri tepkilerin, toplumsal yapının kişilikleri üzerinde kurduğu baskıların analizini yapmak bizi önemli değerlere götürecektir.

1928'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın sınavını kazanarak Almanya'ya eğitime giden Sabahattin Ali (1907-1948), Turgenyev, Knut Hamsun, Heinrich Von Kleist, Hofman ve Gorki gibi yazarlardan etkilenmiş bir yazarımızdır. *İçimizdeki Şeytan* adlı romanında, Darülfünûn'un felsefe bölümünde altıncı senesini okuyan, aynı zamanda postanede memurluk yapan iradesiz, tembel, anlık arzularının esiri olan bir genci, Ömer'i anlatmıştır. Ömer'e göre çalışmak, özgür iradesini kullanmak ve azmetmek tesadüflere dayalı bir inanç taşıdığı için anlamsız bir şeydir ve bu onda hayatında ve alanında hiçbir zaman başarılı olamamıştır. Konservatuarda okumak üzere Balıkesir'den İstanbul'a akrabalarının yanına gelmiş olan Ömer, uzak akrabası Macide'ye âşık olur ve babasının ölümü üzerine akrabalarıyla tartışan Macide, Ömer'le birlikte yaşamaya başlar. Ancak Ömer'in iradesizliği, tembelliği, sorumsuzluğu ve korkak tavrı Macide'nin Ömer'den soğumasına neden olur. Bu arada Ömer, yoksulluk ve çaresizlik duyguları içinde şantajla para almaktan hırsızlığa kadar bir sürü kötü işe bulaşır. Sonunda, siyasi bir suçtan ötürü arkadaşlarıyla birlikte hapse atılırken, Macide'yi ilgi duyduğu arkadaşı Bedri'ye emanet ederken, kendince bir sorumluluktan daha kurtulmuştur.

Çağdaş dönem Türk edebiyatının postmodern eserleri arasında sayılan Oğuz Atay'ın *Bir Bilim Adamının Romanı* anlatım, teknik ve kurmaca özellikleri yanında içerik, mesaj, duygu-düşünce değeri bakımından da özgün biyografik bir anlatı-romandır. Oğuz Atay, İTÜ'de hocası ve bir deha

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

olan Prof. Dr. Mustafa İnan'ın hayatını anlatırken; büyüdüğü şehir, aldığı eğitim, özel hayatı, alışkanlıkları, üniversitede yükselişi, zekası, özel bir öğretiyle matematik üzerinde kurduğu hakimiyet, parasız yaşamı, yurt dışında çalışmayı reddetmesi, hastalığı ve ölümü eserin içeriğini oluşturur.

Mustafa İnan, bir arkadaşının yönlendirmesiyle Fen Fakültesi'ni bırakarak mühendis mektebine girecektir. Tanımlama, iç monolog ve bilinç akışı tekniğine kadar zengin bir anlatımın sergilendiği eserde, Anadolu'nun küçük bir şehirden kopup gelen Mustafa, tüm zorluklara göğüs geren başarılı bir öğrenci olarak yurt dışında doktora yapan ilk bilim adamı olur. Alanında ekol yaratmış pek çok mühendis yetiştirmiş olan İnan'ın hayat hikayesinde Tübitak'ın Bilim Adamı Yetiştirme Grubu'na ait bir proje kapsamında yaşama geçirilen ödül töreninden başlatılan anlatımla gençlerin bilimsel araştırmalara özendirilmesi amaçlanmıştır.

Oğuz Atay, hocası, mekanik bilgini Prof. Dr. Mustafa İnan'ın (1911-1967) yaşamını konu edinen romanını tanımlama, iç monolog ve bilinç akışı, alıntılama ve mektup teknikleriyle zengin bir anlatımın sergilendiği romanını çerçeve anlatım ve oluşum romanına yaklaşan bir teknikle yazarken, romanda “insana değer vermeyen toplumun her kesimine” yönelmiş ağır eleştiri sözkonusudur.

Biyografik olduğu kadar bir kişilik gelişim eseri olarak da okunabilecek *Bir Bilim Adamının Romanı* üzerinde durulması gereken, “roman-gerçek ilişkisi” bağlamındaki değeridir. Romanın konusu olmasını sağlayan temel özellik, baş kişinin ve ele alınan esas konunun “bilim” olmasıdır: Bilimin mahiyeti, bilimin insan ve toplum hayatındaki yeri ve önemi, bilim ahlâkı, gerçek bilim adamı, bilim adamının sorumlulukları, değerler, toplumun bilim adamına bakışı, üniversite, beyin göçü gibi izleklerle, içeriği ‘bilim’ üzerine inşa edilen romandaki diğer konular Prof. Dr. Mustafa İnan'ın hayat hikayesinden kesitlerle ele alınmış ve işlenmiştir.

Bir Bilim Adamının Romanı, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu'nun, Bilim Adamı Yetiştirme Grubu'na ait bir proje kapsamında yaşama geçirilen ısmarlama bir kitaptır. Bu konuda bir bilim adamının nasıl yetiştiğini anlatan bir roman yazılması istenir. Böylelikle, çelik sandıklar içinde arşiv ve belgeler, tanıklıklar, değerlendirmeler eşliğinde, yaşamıyla romana konu olacak bilim adamının seçimini, o sırada TÜBİTAK Bilim Kurulu Başkanlığı görevini yürütmekte olan Cahit Arf'a verir. Cahit Arf, istenilen roman için en uygun kişinin, 1967'de aramızdan ayrılan çok sevdiği arkadaşı, İstanbul Teknik Üniversitesi, inşaat Bölümü öğretim üyelerinden Mustafa İnan olduğunu düşünür. Yazar olarak belirlenen Haldun Taner zamanı olmadığını söyleyerek teklifi kabul etmez ve aralarında Orhan Hançerlioğlu'nun da geçtiği bazı isimlerden sonra Mustafa İnan'ın oğlu Hüseyin İnan, Oğuz Atay'da karar kılar.

Böyle bir çıkış hikayesinden sonra Oğuz Atay, aynı zamanda üniversitede hocası olan Mustafa İnan'ın hayat hikayesini kronolojik bir sıra izleyerek aktarmamış, genç bilim heveslisine Mustafa İnan'ı anlatan yaşlı profesörün ve diğer yaşam tanıklarının değişik zaman dilimlerine ait hatırladıkları, tanıklıkları ile verilmiş ve birbirinden bağımsız olarak düzenlenmiştir.

Biyografik bir eser olan *Bir Bilim Adamının Romanı*, fakir bir halk insanı olan Mustafa İnan'ın dünyaca tanınan bir araştırmacı/bilim adamı olma sürecinde yaşadığı güçlükler ve bu güçlüklerle rağmen ahlak ve kişiliğinden hiçbir şey kaybetmemiş olması ele alınmaktadır. Oğuz Atay, ‘Kınca Mustafa’, ‘Mustâfendi’, ‘Dâhi Mustafa’, ‘Riyaziyeci Mustafa’ süreçlerinde bir ruh büyümesiyle gelişen hocasının hayat hikayesini fotoğraflar da ekleyerek daha ilgi çekici bir hale getirmiştir. Genel itibarıyla bir hayat ve başarı hikayesi eşliğinde, Mustafa İnan portresi ve bir bilim adamı profili altında bilimin ve bilim adamının değeri anlatırken onun başarılı ve ünlü bir bilim adamı ve örnek bir insan olmasını sağlayan yetiştirme şartları, prensipleri ve hayat felsefesi üzerinde durulmaktadır. *İçimizdeki Şeytan*'daki Ömer'in bu portresi ile Mustafa İnan'ın çalışkan, azimli ve yılmaz tavrı tezat bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Oğuz Atay, Mustafa İnan gibi ideal bir bilim adamı karakteri çizerken, bu karaktere ters düşen ferdî ve sosyal yanlışlıklar, çarpıklıklar ve yozlaşmalar karşısında sıklıkla açık bir eleştirel tavır takınır. Daha çok orta yaşlı profesörün ağzından gerçekleştirilen bu eleştiriler, çoğu zaman ironik bir mahiyet arz eder. Bu durum romanın mesajını belirginleştirmenin yanı sıra yazarın da tavrını daha somut hâle getirmeye hizmet edecektir.

Romanın isminde ve muhtevasında Prof. Dr. Mustafa İnan'ın, daha çok "bilim adamlığı" öne çıkarılmak ve vurgulanmak istense de o, her şeyden önce çok iyi bir "hoca"dır. Bununla birlikte bilim adamlığı ile hocalığının, birbirini tamamlayan değerler olduğu dikkatlerden kaçmaz. Kahramanımız daha ortaokul yıllarında hoca olmaya karar vermiştir. Bildiğini, her fırsatta çevresindekilere anlatmaktan büyük zevk duyar. Karşısına çıkan çok cazip imkânlarla rağmen (serbest çalışmak, yurt dışında kalmak), bu idealinden vazgeçmez. Zira onun için "öğretmek", "vazgeçilmez bir tutku"dur. Romanda yazar, genç kahramanda olduğu kadar okuyucuda da "bilime karşı bir ilgi uyandırmak" yönünde oldukça başarılıdır.

Bu bağlamda insan/birey ve bilim adamı olarak bu kimliği, eserden hareketle örnek insan-rol model işlevleriyle paralel bir şekilde tanımak sosyal fayda sağlayabilecek bu roman aynı zamanda bir kişilik gelişim eseri olarak da okunabilir kıymettedir.

Bir Bilim Adamının Romanı'nda, matematik ve teknik bilimler üzerine öğrenim yapan bir bilim adamının şiire, felsefeye, mistisizme, ahlaka dair fikirlerini de öğreniriz. Mustafa İnan'ın yaşamında sentez düşüncesinin büyük bir yeri vardır; matematik dilini ve yöntemini kullanarak ahlaka, felsefeye, mistisizme dair soyut düşüncelerini tarife çalışır. "Mukavemet" hocası Mustafa İnan'ın "kâmil insan, nefis muhasebesi, tolerans" gibi kavramları bir matematikçi gözüyle nasıl izah ettiği anlatılır. Romanda öğrenme ve öğretme ile ilgili hayli örnek vardır. Mustafa İnan'ın arkadaşlarına daha okul sıralarında iken verdiği dersler, hocalığının ilk işaretleridir. Romanı bu bakımdan değerlendirdiğimizde eğitimle ilgili sorunların ağır bastığını görürüz. Bilim adamlığı ile hocalığının, birbirini tamamlayan değerler olduğu dikkatlerden kaçmaz. Karşısına çıkan çok cazip imkânlarla rağmen (serbest çalışmak, yurt dışında kalmak), bu idealinden vazgeçmez. Zira onun için "öğretmek", "vazgeçilmez bir tutku"dur. "Ben hoca olmak için yaratılmışım. Ben kendime söz verdim daha ortaokulda okurken. Böyle yetiştirdim kendimi." (Atay, 62)

Çok yönlü bir insan olan Mustafa İnan, geniş bir yelpazedeki konulara da ilgi duymuştur. Bilimsel makalelerinin ve seminerlerinin dışında Kızılderililerden Hint felsefesi Arya-Daharma'ya, Numeroloji'den Düşünme Sanatı'na kadar birçok konuyla ilgilenmiş, bunlar hakkında yazılar yazmış, seminerler vermiştir. O'nun, çeşitli alanlardaki görüşleri, merak ilgi ve uğraşları özgün-ilginç kişiliğini ve bilim adamı formasyonunu ortaya koymaktadır: Dil, Türkçe, divan edebiyatı, divan, gazel, kaside, beyit, mülemma, ıstıyak, nazire, Mevlevilik, Büyük Arya-Dharma, Hinduizm, Fi Lakşminareyn Tapınağı, tasavvuf, ekol, masonluk... gibi pek çok konu onun ilgi dünyasının içinde yer almıştır. Daha ilkökul sıralarından başlayarak edebiyatla yakından ilgilenen, divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini ezberleyen Mustafa İnan'ın, başta Türkçe olmak üzere Farsça, İbranice, Yunanca, Arapça kelimeler ve anlamları üzerine çalışmalar yaptığından ve ne yazık ki bu çalışmaların bir kitap haline getiremediğinden ve sadece "Dil ve Matematik" isimli bir makalesinin varlığından söz edilir. Mustafa İnan'ın bilime, bilmek ve öğrenmeğe karşı tükenmeyen bir iştahı vardır. Dil, edebiyat, felsefe, tarih, matematik, sanat gibi her dalla ilgilenir. Öğrencilerini de kendisi gibi çok yönlü yetiştirmeye çalışır. Bu arada, makaleler, denemeler yayınlamaya başlar. Ülkesine, milletine çok bağlı olan Mustafa, beyin göçünden dolayı çok üzülmemektedir.

Her zaman insanların sevdiği biri olarak yaşamış olan Mustafa İnan; zeki, dürüst, yardımsever ve aynı zamanda çok ilginç bir kişiliğe sahiptir. Dünyaca tanınmış çok önemli bir bilim insan olmasına rağmen hayatı boyunca hep geçim sıkıntısı çekmiş, yaptığı önemli buluşlara,

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

oluşturduğu ekole rağmen başını sokacak bir evi bile olmayan, hayat hikayesiyle duygu yüklü ve aynı zamanda düşündürücü bir portredir. Sadece Mustafa İnan'ın unutulmaması için bir armağan projesinin sonucu olmakla birlikte pek çok yönden okurun ilgisini çekebilecek nitelikteki bu roman ülkemizde Mustafa İnan gibi imkânsızlıklar, yokluklar içinde yetişen, ekilmeden kendiliğinden biten insanların da ortak hayat hikâyesidir.

İradesizlik-Teslimiyet-Güdülere Boyun Eğiş

Esasında Sabahattin Ali'nin üç romanının (Kuyucaklı Yusuf, Kürk Mantolu Madonna, İçimizdeki Şeytan) ana karakterleri değişik nedenlerle çevreleriyle uyum sağlayamayan ve irade gösteremeyen kişiler olarak işlenmiştir. (Önertoy, 1984) Kahramanların, -Kuyucaklı Yusuf, Kaymakam Selahattin Bey ve özellikle Ömer- belirgin özellikleri genel anlamda iradesiz olmalarına dayandırılır. Nitekim, Sabahattin Ali'nin kişileri dönemleri ve yaşadıkları çevrelerin ürünü olup (Günyol, 1984), "Trajik son, gelgitli yaratılış, düşünce ve davranışlardaki fırtına... Hepsi de Sabahattin Ali'nin eserinde olanca acısıyla duyumsanır." (İleri 2006, 8) tesbitlerinde de görüldüğü üzere irade yönünden zayıflık gösterir. İçimizdeki Şeytan'da romana adını veren "şeytan" faktörü, insan iradesini kullanma, bilinç ve gerçekleştirme yönünde önemli bir olgunun da temsilcisi durumundadır. Dinlerde ve mitolojilerde insanı kötülüğe sürükleyen, yoldan çıkaran Şeytan, edebiyatta da kişileri hedefe varmaktan uzaklaştırmaya çalışan bir varlıktır. Bir buçuk yıl kadar Almanya'da yaşayan Sabahattin Ali'nin, Goethe'den etkilenmemiş olması düşünülemez. Kaldı ki, Faust okuması yasaklanan, elinden alındığı için özellikle üzüldüğü bir kitaptır. Ömer, içindeki şeytanı şöyle anlatır: "İçimizdeki şeytan pek de kurnazca olmayan bir kaçamak yolu... İçimizde şeytan yok... İçimizde aciz var... Tembellik var iradesizlik, bilgisizlik ve bunların hepsinden daha korkunç bir şey: hakikatleri görmekten kaçmak itiyadı var." (Ali, 256) Ömer'in bir mecmuada okuyup, beğendiği ve çok etkilendiği şiirin adı da Şeytan olup, yine iradesini istediği yöne çekip götüren, iradesine hükmeden de şeytandır. Şeytan nereye çağırırsa oraya gitmekte, iradesizliği ona olur olmadık şeyler yaptırır. Kimi zaman saatlerce oyalanır, arkadaşlarına hayır diyemez. Sabahattin Ali'nin, hayatında da bir anlamda Ömer'i görürüz.

Ömer, kimi zaman arzularının esiri olurken, karısı Macide onun bu güçsüzlüğünün farkındadır. Macide'yi yoran, bıktıran da Ömer'in iradesizliği olurken onun da benzer etkileşimle, iradesiz bir kişilik taşıdığını görürüz. Muhafazakâr bir ailenin kızı olduğu halde Ömer'in aşkını hemen kabul etmiş, geç saatlere kadar onunla gezmiş tozmuş, önceleri nikâhsız yaşamaya da başlamıştır. Ömer'le anlaşılamadığı zamanlarda hemen Bedri'yi düşünmeye, ona meyletmeye yatkın bir duruş sergilemiş sonunda da düşünmeden Bedri'ye gitmiştir. Ancak İçimizdeki Şeytan'da çizilen baskın iradesizlik Ömer'in üzerinde yoğunlaşmaktadır: "Kocasının bu bir anlık arzuları ve onlara mukavemet edemeyişi, daha doğrusu iradesini kullanmayı asla bilmemesi bazan daha can sıkıcı vaziyetler doğuruyordu." (Ali,169) "Hayatta kendi düşüncelerim ve kararlarımdan başka birtakım kuvvetlerin emri altına girmek asla tahammül edemeyeceğim bir şeydi. Aynı zamanda, seninle beraber bulunduğum müddetçe, nedense irademi kullanamadığımı gördüm." (Ali, 240)

Ömer, iradesine sahip olamaz ve şantajla iş arkadaşından para alır, hırsızlık bile yapar, karısından şüphelenir sonunda onu bir mal gibi Bedri'ye verir. Üstelik iradesine söz geçirememesi artık bir alışkanlık haline gelmiştir: "Avcunun içindeki şeyi süratle tezgâhın üstüne bırakıp dışarı fırlamak istiyor, bütün iradesine rağmen buna muvaffak olamıyordu. Sağ koluna felç gelmiş gibiydi." (Ali,146)

Ömer, vicdanının sesi kulaklarında çınlasa da yapacağından geri durmaz; iyinin de kötünün de farkında olmasına rağmen kendisiyle hesaplaşması hiç bitmez ama içindeki şeytan onu hep kötüye götürürken, acı ve kederden kurtulmak için oradan oraya savrulmaktadır: “Ne zaman irademe müracaat edersem büyük bir yorgunluk duyuyorum...” (Ali, 71) “Bana öyle geliyor ki, hakikaten yapabileceğimiz bir tek iş vardır, o da ölmek. Bak, bunu yapabiliriz ve ancak bu takdirde irademizi tam bir şey yapmakta kullanmış oluruz.” (Ali, 14)

Ömer, insana özgü disharmonik karşıt unsurlar arasında diyalektiğini kuramamış, iyi ile kötü, çocuklukla yetkinlik arasında gidip gelen bir gencin içinde bulunduğu durumu yaşayan, eylemlerinde ve çevresindekilerle kurduğu ilişkilerde ortaya çıkan bir karakterdir. 28 bölüm halinde ilerleyen romanın akışında; haksızlık eden; haksız kazanç edinen; hayır diyemeyen; kaçış ve yeniden başlayışları yaşayan; (Öcal, 2011, 254-) uyumsuzluklar içinde yüzen bir kişi olarak kendi farkındalığında olan ancak ‘Şeytan’ a bahane bularak sorumluluklarından kaçan bir portrenin sahibidir.

İradesizlik, insanı/karakterleri kimi zaman yolun sonuna gelindiği fikrine götürür. Sabahattin Ali’nin kişilerinin ruhsal dengesizliğinin temelinde toplumsal düzenin baskıcı tavrını ve iradenin devre dışı bırakılmasını bulan Selim İleri, onları birer kurban gibi görür: “‘Büsbütün başka bir hayat, daha az gülünç ve daha çok manalı bir hayat’ peşindeki bu insanlar, kendilerinin ve kendilerini hazırlayan toplumsal yapının kurbanı olurlar.” (İleri 2001, 676) ... Aklından ölüm fikri geçer Ömer’e tüm bu kötülükleri yaptıran şeytan, öte yandan, Bir Bilim Adamının Romanı’ndaki Mustafa İnan’a çalışma mücadele azmi, istek ve güç vermektedir.

Zor şartlara ve imkansızlıklara rağmen okumaya devam eden, iradesinden ve doğru düşünmekten aldığı güçle başarıya ulaşan İnan için hayat; çalışmak, düşünmek, okumak ve paylaşmak üzerine kuruludur. Bunlar dışında hiçbir unsur onu değiştiremez, caydıramaz ve iradesini hep bu yönde kullanır; ilkesi “aklın ve ilmin rehberliğinden ayrılmamak”tır. (Atay, 225)

Prof. Mustafa İnan; iradesi, azim ve başarısının sonucu olan güç ve hayatın sundukları TÜBİTAK bilim ödülüne lâyık görülür. O, kişilerin olduğu kadar toplumların da kendi kabiliyetlerini kaybetmelerine dayanamaz. Yazar Oğuz Atay hocası olan Mustafa İnan’ın hayat hikayesinde birey olarak ortaya çıkabilmenin, toplumsal baskıları yıkabilmenin önemini vurgulamaktadır: “Birey olarak ortaya çıkmadıkça, uyuşuk felsefemizden vazgeçmedikçe ve tek tek katkılarımızı insanlarımızdan esirgedikçe bizi kim değiştirebilir? Belki de sen de Dünya Bankası’ ından kredi almamızı bekliyorsundur.” (Atay, 67) “Kendi kabiliyetlerini durmadan kaybeden milletlerin, seviye farkını kapatmaları hiçbir zaman beklenemez, dolayısıyla da dünya barışına hizmet edilmiş olamaz.” (Atay, 93)

Oğuz Atay, irade konusuna sonradan bulunmuş ve yayınlanmış olan *Günlük*’ünde de değinmiştir: “Halit Ziya’da bana yakın gelen bir yön de, kahramanlarının sürekli olarak kendileriyle hesaplaşmaları. Evet, zayıf iradeleri ve önleyemedikleri kaderleri sonucu bu hesaplaşmadan yenik çıkıyorlar ama, onlar için tesadüflerin oynacağı denilemez, bilinçsizce kaderlerine kapılıp gitmezler bu insanlar. Olayların akışı içinde ve sonunda içinde bulundukları durumları kendilerine açıklayarak suçlu olduklarını ve sonuçtan sorumlu olduklarını hissederler.” (Atay 1990,188-190)

Cesaret-Çalışkanlık-Tembellik

“Tembellik, ölümün küçük kardeşi; sefalet, hayatın büyük düşmanıdır.”

Namık Kemal

İçimizdeki Şeytan’da Ömer, intihara çok yakın bir psikoloji içindedir: “Canı sıkılarak kalktı, odasına döndü ve akşama kadar masasında gayret ve çalışkanlık hisleriyle dolu olarak boş oturdu. (Ali, 121); “Çalışacak vakit bulamıyorum. Hele burada çalışmak, intihar etmekten farklı bir şey değil!” (Ali, 165); “Ne yapacağımı bilmediği ve düşünmek kendisine güç geldiği anlarda müracaat ettiği bir çare vardı: kaçmak.” (Ali, 130)

Özellikle bir bilim adamının hayatında tembelliğin bir yeri olamayacağı durumu, Mustafa İnan örneğinde billurlaşmıştır. Mustafa İnan, hayatın hangi alanında olursa olsun tembelliğe asla tahammül edemeyen ve sadece bu konuda toleranslı davranmayan bir kişiliğin örneğini de sergilmektedir: “Dertli bir gününde gene, ‘Şu bahiste takıldım Mustafa’ diye bir arkadaşı yakasına yapışmıştı. ‘Ulan,’ dedi Mustafa, ‘Şunu bir kere okusan anlarsın ya, tembellikten okumuyorsun.’” (Atay, 78). İnan’ın ‘Düşünme tembelliği’ olarak formüle ettiği mevcut ve yaygın durum, bireysel olduğu kadar toplumsal handikapların başında gelen bir olumsuzluktur. (Atay, 6)

“Mustafa İnan çevresine baktıkça, sonraları kendisini çok düşündüren ‘düşünme tembelliği’ meselesinin farkına varıyordu. Düşünmek zordu, düşünmek büyük bir enerji istiyordu. Hele yaratıcı düşünce için çok yorulmak gerekiyordu; belki sağlam kafa sağlam vücutta bulunuyordu ama galiba sağlam vücutlar, Mustafa Bey’in nahif bedeni kadar yorulmak istemiyordu, ya da bu sözde bir eksiklik vardı; belki de bu söz, daha uzun bir cümlenin parçasıydı.” (Atay, 88)

Oğuz Atay’ın eserinde profesör Cahit Arf, gence, Mustafa İnan’ı anlatırken; bu hayat hikayesinden karşılıklı dersler çıkaran bir söylemi de paylaşır: “İşte delikanlı, ilkokul sıralarından başlayarak ‘kendi bacağından asılan koyun’ felsefesiyle yetiştirilenlere asla itibar etmeyeceksin. Onların arasından ülkeye yararlı birinin çıktığı görülmedi. Çıkarıcıların sana hiçbir zaman engel olamayacağını bileceksin. İşte bu durumlar ve şartlar altında endişelere kapılmadan önce ne yapabileceğini düşüneceksin. Ve hiçbir zaman düzen bozukluğunu mazeret göstermeyeceksin. Başarısızlıklarını bozuk düzenin sırtına yüklemen belki seni ferahlatır, fakat kurtarmaz.” (Atay, 263)

İçimizdeki Şeytan’da, Darülfünûn’un felsefe bölümünde 6. yılını okuyan, aynı zamanda da memuriyet görevi ve sorumluluklarını tembelliği yüzünden sürekli ihmal eden Ömer’in durumu şöyle tasvir edilmektedir: “Aydan aya kırk iki lira yetmiş beş kuruş ücret aldığı vazifesinin adını bile bilmiyordu. Muhasebe’de oturuyor ve hemen hemen hiçbir şey yapmıyordu.” (Ali, 73)

“Halbuki derste devamsızlığı ve hâlâ mektebi tamamlayamaması parasızlıktan filan değildi. Okutulanlara ve bilhassa okutanlara karşı içinde yenilmez bir itimatsızlık, sebepsiz bir lakayt vardı. Bunun sebeplerini ne kadar dışarıda aramaya çalışsa da asıl illetin kendi acayip kafasında olduğunu biliyor, herkesten evvel kendini kandırmak için önüne gelene böyle masallar uyduruyordu.” (Ali, 75);

“İlk görüştüğümüz gün beni tanımadan, dinleyip dinlemeyeceğimi bilmeden ne kadar çok konuşmuştu. Hep böyle... Harikulade başlıyor ve hemen arkasını bırakıyor... Belki tembellikten, belki nereye vardıracağını bilmemekten...” (Ali, 254)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Düşünmek-Merak-Tesadüf-Zekâ

“Düşünmek, ruhun kendi kendisine konuşmasıdır.”

Eflatun

“Zekâ, tıpkı bir tarla gibi ekilmeye ve bakılmaya muhtaçtır.”

Çiçero

Hepimiz irademizle varız ve irademiz kadarız... İnsan üzerine yapılan araştırmalar insanın hayatında arzu ettiği şeyleri elde edebilmesi için en önemli iki etkenin zeka ve irade olduğunu söylüyor. Kişinin istediği maddi manevi her ne olursa olsun kazanması için en temelde zeka ve iradeye ihtiyaç duyuyor.

İnsana mahsus ve insan çabasını belirli bir amaca ya da sonuca yönlendirmenin dinamiği olan düşünmek, güçlükleri ve problemleri önceden kestirebilmeyi ve bütün bunlara hazırlıklı olmayı sağlar. Kavramların oluşumu, gelişimi, kavram zenginliği ve sağlamlığında son derece önemli olan “eleştirel düşünme”, “yaratıcı düşünme”, “bilimsel düşünme”, “mantıklı düşünme”, “ıraksak düşünme”, “yansıtıcı düşünme”, “üretici düşünme” gibi (Doğan 2005, 167) terimlere psikoloji alanında sık sık rastlamakla birlikte, düşünmenin farklı boyutlarının da eğitim alanında deneysel çalışmalarla yansıtılması gerekmektedir. Doğru düşünme, düşünmenin arka plânındaki gerçek ve düşünmenin önemini kavramak açısından öğretilabilir bir değer ve süreç olarak değerlendirilebilir. Nitekim, Bir Bilim Adamının Romanı’nda, Mustafa İnan, düşünmenin tüm zorluğuna rağmen sonunda spekülasyondan ve dogmalardan uzaklaşmak için tek çare olarak görmektedir: “Düşünmek çok enerji isteyen bir iştir. Düşünmek çok zor bir spordur. Futbolcuların ‘kondüsyon’u için bu kadar para harcanırken, bizleri neden kötü kondüsyona mahkûm ediyorsunuz?” (Atay, 238) Mustafa İnan bu sporu çok yapmış ve bütün çevresine yaptırmaya çalışmıştı. ‘İnsanları kendi hallerine bırakmaya hiç gelmez.’ diye düşünüyordu.” (Atay, 143) “Düşünmek, ilmî araştırmalar sonunda sabit olmuştur ki, çok enerji (kalori) sarf edilmesi icap eden fizikî bir olaydır. Bu enerjiyi bulamadığı için veya sarf etmek külfetine doğuştan istekli olmayan insan yavrusu ise, böyle bir işe karşı daima tembellik içindedir. Her fırsatta ondan kaçmak yolunu bulur. Onun için, düşünme sporu ile bu işe alıştırılması ve düşünme sanatını öğrenmesi gereklidir. Mustafa İnan, “Metodlu düşünmeyi alışkanlık haline getirmeyi öğrenmedikçe tahsilin hiçbir kıymeti yoktur.” diyen Dimnet gibi metodlu düşünce üzerinde durmuş ve toplumsal baskılara, hayatı kısıtlayan anlamsız kurallara karşı çıkarken; “Düşünmek genellikle uzun ve yorucu bir ‘vetire’ idi; insan da bu uzun zinciri bir yerinden koparıncı spekülasyona sapar ve dogmatik prensiplere sığınır.” (Atay, 157) diyen İnan, hayatı boyunca tüm kararlarını düşünerek almıştı. O, anlık arzularına yenik düşen Ömer’in aksine hayal kırıklığına uğramamak, yanlış yollara sapmamak için uzun uzun düşünüyordu. “Fakat çocukluğundan beri her işi ciddi ve uzun uzun düşünmeye alışmıştı, her zaman büyük adam gibi davranırdı Mustafa Bey.” (Atay, 109) “Düşünmek, ruhun kendi kendisine konuşmasıdır.” diyen Eflâtun gibi Mustafa İnan’a göre da düşünme bir tür konuşmaydı: Düşünmek Mustafa Hoca’ya göre ‘derunî bir konuşma’ idi.” (Atay, 154) belirlemesi, toplumsal dinamiklerin ve insanımızın en temel eksikliğinin az ve yanlış düşünmek olduğunu söylüyor ve bu elzem sorunu çözmek için çareler arıyor, her yerde her fırsatta doğru düşünmenin gerekliliğini anlatıyordu: “İnsanlarımızı önce düşünmeye, doğru düşünmeye sevk etmek lâzım. Konuştukları dili düşünsünler, kullandıkları kelimeleri düşünsünler ve her şeyden önce de bir bilimsel araştırma yaparken ne yaptıklarını, ne yapmak istediklerini, nereye varmak istediklerini düşünsünler.” (Atay, 176)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

“Yani sözün kısası kendi istediğiniz bir şeyi yapmaya, insanlara örnek olmaya çok vaktiniz vardır. Söylemeyi zait addediyorum ama esaslı düşünmeye çok vaktiniz vardır, her şeyden çok bunu yapmaya gücünüz vardır.” (Atay, 218)

“Düşünmek sanatı da ‘müktesep’tir’, yani sonradan öğrenilir. Çocuklarımıza durmadan tekrarlıyoruz: Muhakkak yabancı dil öğren! ‘Düşünmeyi öğren!’ dersiniz bir hakaret oluyor. Düşünmeyi öğrenmek de, herhalde yalnız düşünmenin kanunlarını bilmek değildir. Belirli problemleri kurmaktır. Çoğumuz, problemleri yanlış kurduğumuz için, daha baştan çözümsüzlükle karşılaşırız. “Mustafa Hoca, hayal kırıklığına uğramamak için insanlara doğru düşünmenin öğretilmesini istiyor. Okullarda matematik, fizik, kimya uygulamalarının yanı sıra ‘düşünme egzersizleri’nin de yaptırılmasını öğütlüyor.” (Atay, 158)

Lisede pek bir şey öğrenmediğimiz anlaşıyor,’ diye üzüldü genç adam. ‘Sistemi anlamak için,’ dedi profesör, “Daha doğrusu, sistemin gerisindeki matematik düzeni anlamak için, formüllerin gerisindeki matematikçiyi, onun nasıl düşündüğünü sezmek gerekiyor. Bunu öğretmiyorlar size; belki liseden sonra da öğretmiyorlar. Matematikçinin neden ve nasıl düşündüğünü hiçbir zaman bilmiyorsunuz belki.” (Atay, 70)

Verilen mesaj açısından bakıldığında; olayları, durumları merak eden, sebep-sonuç ilişkisini sorgulayan, soru soran, iddialarının peşinden giden bireyler yetiştirmek isteyen eğitim sistemi içinde öncelikle bilimsel araştırmalara ve üreticiliğe karşı öğrenci merakını tetikleyen, merkezde öğrencinin olduğu yaklaşımla hareket eden eleştirel düşünme becerisine sahip, eğitici-öğretici kadro Mustafa İnan’ın gençlik-öğrencilik sürecindeki profili yakalamaya çalışmalıdır.

“Bu dünya insan için bitmez tükenmez merak kaynağıydı. Bir gördüğünü bir daha unutmuyordu Mustafa. İnsan gördüğü her şeyin esasını merak ederse, onun neden öyle olduğunu araştırırsa, günün birinde kendi içinde muhakkak yararlanır bundan.” (Atay, 35)

“Allahtan bu çocukta her şeye karşı merak vardı.” (Atay, 34)

“Mustafa her formülün nereden geldiğini araştırmadan içi rahat edenlerden değildi.” (Atay, 89)

“Her şeyin aslını öğrenmek gerekiyordu bunun içinde her şeyi merak etmek gerekiyordu. Bu soluk benizli çekingен insanda işte bu merak fazlasıyla vardı.” (Atay, 55)

“Ve derinliği olan bir insan sıfatıyla da merak ettiği her şeyi gerçekten bilmek istiyordu, her şeyi gerçekten merak ediyordu. İnsanları birleştiren unsurları merak ettiği için, çeşitli konular arasında gerçek bağları da merak ediyordu.” (Atay, 235)

Bildiği her şeyi etrafındakilerle paylaşmaktan büyük zevk duyan öğrenci Mustafa, sonrasında iyi bir öğretmen profilinin de sahibidir. Sadece alan bilgisinde uzmanlaştığı konularda değil hayata, kültür ve sanata dair tüm bildiklerinden faydalanılmasını da önemseyen çok yönlü bir öğretmendir. Merak konusunda da öğrencilerini teşvik ediyor: “Bakın binlerce yıl önce bu topraklarda yaşayan Eski Yunan gibi meraklı olmalısınız, her şey neden öyle oluyor diye.” (Atay, 53) Mustafa İnan, hayatının yorgun ve hasta olduğu dönemlerinde bilimsel çalışmalardan uzak kalmış olmasına rağmen hayat, sanat, dil, edebiyat, felsefe ve bilimle ilgili meraklarının peşini bırakmamış, dikkatini ve enerjisini bu yönde kullanmıştır: “Çevresindeki her şeye ciddi bir merakla eğildi ve belki de bu yüzden biraz dağıldı.” (Atay, 187)

O’na göre; hiç bir başarı tesadüflere bağlı değildir. Çocukların başarıya giden yolun çalışmaktan, düşünmekten, sorgulamaktan, merak etmekten geçtiğini erken yaşta öğrenmeleri beraberinde savaşçı bir ruhu da getirir. İlk başarısızlığında suçu başkalarında yahut sistemde aramak yerine kendini sorgulayarak başlayan birey, düğümleri tek tek çözecektir:

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

“Macide’nin hayatı tesadüflerin oyuncağı olmaktan ancak orta mektebin ikinci sınıfında kurtuldu.” (Ali, 28)

“Hayat bir tesadüfler silsilesi imiş, âlâ! Fakat tesadüfün de kendine göre bir mantığı olmalı değil mi ya?” (Ali, 80)

“Herkes gibi onun da akıbetini tesadüfler tayin edecekti.” (Ali, 42)

“Demek hayat böyle iki adım ilerisi bile görülmeyen sisli ve yalpalı bir denizdi. Tesadüflerin oyuncağı olacak olduktan sonra ne diye bir irademiz vardı? Kullanamadıktan sonra göğsümüzü dolduran hisler ve kafamızda kımıldayan düşünceler neye yarardı? Yaşayışımıza ve etrafımıza şekil vermek arzusuyla dünyaya gelmekten ise hayatın ve muhitin verdiği şekli kolayca alacak kadar boş ve yumuşak olmak daha rahat, daha makul değil miydi?” (Ali, 43)

“Kim bilir ne gibi sebeplerle tesadüf bizi birleştirdi.” (Ali, 239)

Bu bağlamda, diğer taraftan hayatında tesadüflere yeri olmayan Mustafa İnan, sınavlara hazırlanır, elinden geleni yapar ve hepsine zekâsını, başarısını ölçmek amacıyla girer: “Mustafa İnan millî maç yapmak için girmemişti imtihana. Deneyip başarısını göstermek istemişti.” (Atay, 65)

“Zeka” olgusu, üzerinde çalışılması, emek sarf edilmesi gereken bir değerdir ve bu bağlamda dil, matematik veya mekanik gibi alanlarda başarılı olan çocuğun üstün zekalı olarak adlandırılması eğitim sisteminin büyük yanlışlarından. İçimizdeki Şeytan’da Ömer, hayatı boyunca çalışmayı ilke edinmemiş, kolayca, hazırca kaçmış biri olarak zekâsını da anlık heveslerine feda eden biri olmuştur: “Profesör Hikmet: ‘Aynı zamanda zekidir!’ dedi ve Macide’nin yüzüne baktı. Nihat aynı patavatsızlıkla sözü geri aldı: ‘Fakat zekâsını kullanmıyor... Bir işe sarf etmiyor... Bir gaye uğrunda çalıştırmıyor...’ (Ali, 132)

Zekanın tek başına yeterli, her kapıyı açan bir anahtar olmadığını, İçimizdeki Şeytan’da Ömer’in geç de olsa farkındalığı durumunda görüyoruz: “Bir hocam bana: ‘Zekânı mirasyedi gibi harcıyorsun!’ demişti. Doğru... Zekâmı har vurup harman savurdum ve nihayet iflas ettim... Hiçbir şeyim kalmadı... Ben zekâyı radyum gibi bitip tükenmez bir cevher sanıyordum... Onun insan eliyle yetişip gelişen bir şey olduğunu düşünmüyordum...” (Ali, 265) Gerçekleri reddetmekle onları yok saydığını düşünen ve bu zanla hayatını harcayan Ömer, iradesi gibi zekâsını da reddetmekte: “Zeki olmak, kuvvetli kafa ve bilgi sahibi olmak neye yarıyor? Bizi istediğimiz saadete götüremedikten sonra... Zekâmız olmasa daha iyiydi. Otlar, hayvanlar, bulutlar ve kayalar gibi yaşamak bana daha saadet verici, daha yorgunluksuz, daha manalı geliyor...” (Ali, 154) gibi söylemlere sığınmaktadır

Deneyimlerini pratik zekâsıyla birleştirerek bilimin hizmetine sunan İnan ise, zekânın sosyal ve öze dönük yönünü hatırlatır. Bütün imkansızlıklarına rağmen; müzikle olduğu kadar sporla da ilgilidir. Okul bahçesinin duvarından atlayıp tiyatroya kaçır; şiir, dost sohbetleri ve içki sofraları vazgeçilmezleridir. Kuyumcu çıraklığı, eczacı çıraklığı, leyli meccanî günleri (yatılı okul) Mustafa İnan için yaratıcı düşünmeyi tetikleyen birer pratik zekâ ürünleri olarak hayatının akışında hep önüne gelen imkanları oluşturmuştur: “Hasta yatağında bile hemşireye, serumun yetmeyeceğini açıklarken bunlardan hiç yararlanmamıştı. Eczacı çıraklığından yararlanmıştı.” (Atay, 153)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

SONUÇ

“Tesir etmeyen, iz bırakmayan okumak neye yarar? İnsan kendisine ilave etmek için okur, unutayım diye değil!..”

Ahmet Hamdi Tanpınar

İrade terbiyesi insanı gelecek başarı ve mutluluklara taşımının ötesinde bugünkü problemlerini de ortadan kaldırmasında yardımcı olacak bir süreçtir.

Üst düzeyde bir kişisel gelişim sağlama ve başarılı olma yolunda irade eğitimi vermek, insanı çocukluktan başlayarak duygu, düşünce ve hâyâl bakımından zenginleştirmek, birey olma, dünyasını anlamlandırma, hayatı algılama biçimlerini çok seçenekli hale getirmede, dünyayı farklı şekillerde değerlendirebilecekleri pencereler açacak kazanımlar ortaya koymada edebiyat, varolması gereken sonsuz bir hazinedir. Her bir eser, insanı yeni duygulara, düşüncelere ve hayallere götürür. İnsanı anlatan, hayatı açıklayan, sosyal ilişkileri ortaya koyan, kısacası insana ve hayata dair her şeyi sergileyen edebiyat, binlerce hayatı aksettirebilmektedir. Edebiyatın getirisi, empatik süreçler sonunda duygu, düşünce hayal dünyalarını zenginleştirilme, hayatı anlama ve anlamlandırma, hayata dair olgulara yardımcı olma, eserlerdeki yaşamlarla kendi gündelik yaşamlarını ilişkilendirmenin yararları göz ardı edilmemelidir.

Edebiyat, her şeyden önce güzeli aramaktır. Güzeli olan, yani aranan şey ise kişiden kişiye değiştiği için önce edebiyatı sevmeli, edebiyatın yoruma dayandığı ve yorumun gücünün de yine edebî eserler sayesinde oluşacağı bilinmelidir.

Bilimsel eserlerdeki tek anlamlılık, sanat ve edebiyat eserlerinde çok anlamlılığa dönüşür. Böylece, kendiliğinden bir anlama ve yorumlama sorunu ortaya çıkar. Bir roman okumak, bir resme bakmak, bir film izlemek, başka varoluşlara ilgi duymak ve onlara doğru gitmek demektir. İnsana, insan dünyasına duyulan empatik tavır, edebiyatta, hem eseri anlamak, hem de üretmek açısından yaratıcı bir nitelik taşır ve yeniden inşa ve empati yöntemiyle, metindeki yaşantı dünyasına girmek anlamına gelir. Ahmet İnam’ın deyişi ile “edeple yürünen bir yol” olan edebiyatın eğitimi de, “edebini yitirmemeli”, kendine içkin olan bu değerden yoksun kalmamalıdır. (İnam, 2003, 24) Kişi, bir yandan edebiyat eserlerinde insanlığın yeryüzündeki varoluşuna tanıklık edip bu varoluşun içsel gerçekliğini anlama imkânı bulurken, öte yandan da bu anlamının yaratıcı bir etkinliğe dönüşerek yeni anlamalara ve üretimlere kapı araladığını hisseder. Bunun için öncelikle orijinal eserlerle karşılaşmak, tanışmak ve onlardaki dünyayı anlamak gerekir.

Eğitimi genel bir süreç, öğretimi belli zaman sınırları içerisinde planlanmış eğitim faaliyetleri olarak sınırlamak en yaygın kabul olduğu için edebiyat ve hayat bağlamında; insanoğlunun duygu, düşünce ve davranışlarında istenilen oluşum ve değişimi yapmak edebiyatın temel işlevi sayılabilir.

Eğitimde edebiyattan yararlanmanın öncelikli amaçlarından biri, bireyin içindeki empati gücü ile, edebiyat ürününün sergilediği, tanıklığını yaptığı yaşantının dünyasına girmesine imkân tanınmasıdır. Edebiyattaki varoluş, bir insanlık değeri, bir yaşantı, bir sevgi iletişimi, yaşantının yaşantıya katkısı olarak yansıdığı bir erdeme dönüşür ve bu yönüyle önemli bir kazanım sağlar. Bu anlamda edebiyat eğitiminin işlevsel yönü, sadece estetik haz ve güzellik duygusunun geliştirilmesi ile sınırlı değildir. Varoluşa giren edebiyat, yalnızca hoşça vakit geçirme aracı olarak değil, bir yaşam öğretisi, bir varoluş duygusu, bir sorumluk bilinci olarak hayata yansır.

Hedefe kilitlenmek ve azmetmek, başarısızlıklardan ders almak, kararlılık, dikkatli olmak, her yerde değil, bir yerde olmak, adım adım irade terbiyesinin aşamaları olup; edebiyat ile irade eğitimi de, edebî metinlerle eğitilmeyi, güzellik duygusu kazanmayı, dili iyi kullanmayı, insan

dünyasına karşı ilgi duymayı, insanlığın acılarını ve sevinçlerini hissedebilmeyi, bir edebî türde özgün ifadeler yakalayabilmeyi, böylece yeni bir metin üretebilme yetkinliği kazanmayı ifade eder. Bu anlamda, hem okumayı ve hem de yazmayı içeren yaratıcı bir anlama sürecidir.

Edebiyat eğitiminde, genç beyin ve ruhların estetik duygu ve duyarlılıklarının ortaya çıkarılması, geliştirilip zenginleştirilmesi; estetik çerçevede içinde millî ve evrensel değerlerin tanıtılması, dilin incelik ve zenginliklerinin fark ettirilmesi amaçlanmalıdır. Nitekim, edebî eserler yoluyla bu yönde istendik davranış değişikliği meydana getirebilmek için metin seçimi ve kişi ve olayların analizi oldukça önemlidir.

Edebiyatın, kültür ile ilişkisi çok boyutludur. Zira; aidiyet duygusu içinde bireyi geçmişin devamı, bir milletin ve kültürün parçası kılarken kültürel değerleri de bünyesinde taşır. Kültürel değerler, edebî ürünler aracılığıyla nesilden nesile aktarılırken edebiyat eğitimi de aynı zamanda kültürel değerlerin sürekliliğini sağlayacak ve kültürel bilinci kazandıracaktır. Eğitimde edebiyattan yararlanma çağdaş eğitim yaklaşımlarını kendisine hareket noktası olarak bireylerin kendilerini gerçekleştirme, iradî güçlerini ortaya koyma ve geliştirme, kendisi ve içinde yaşadığı toplumla barışık olma, millî ve evrensel değerlerle donanma, dili doğru ve güzel kullanma, kendisini sözlü ve yazılı olarak ifade edebilme gibi görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Bu çerçevede edebiyatın kattığı eğitim; bilimsel, eleştirici ve yaratıcı düşünme yollarını kazanmış, arayan, sorgulayan, eleştiren, karşılaştırmalar yapan, sebep-sonuç ilişkisi içinde çözümleyen, birleştiren, kazandığı davranışları ve birikimi gündelik hayata aktarabilen, milli değerlere saygılı, evrensel değerleri özümsemiş, yurttaşlık bilincine sahip kendisini rahatlıkla ifade edebilen özelliklerle donanmış bireyler yetişmesine hizmette bulunan bir kaynak olarak ele alınabilir.

Edebiyatın irade eğitime katkısı; bireye hem dış dünya ve onun zorluklarıyla mücadele etme, hem de kendi iç dünyasıyla duyguları, düşünceleri, kararlarıyla mücadele etme yeteneği verilmesi şeklinde ortaya çıkabilir. Eserlerde tanıdığı, karşılaştığı ve içselleştirdiği kişilerin karşılaştığı olay, durum ve zorluklar karşısında verdiği tepkiler metin-altı sorularla; “Siz olsaydınız, bu durumda ne yapardınız?..” gibi yaklaşımlarla bakış açısı ve eylemler öğrenilmeye ve belirlenmeye çalışılırken, anlatım ve kurgu içeriğindeki iradeli kişilerle, güdülere boyun eğen silik kişilikler üzerinden pedagojik açıdan çıkarımlarda bulunan, arzu ve isteme dayalı davranış değişiklikleri yapma beklentisi önemli kazanımlar olarak değerlendirilebilir.

Örneklenen ve irdelemeğe çalıştığımız her iki eserde de kahramanların iç konuşmaları ve iç mücadelelerinin anlatılması gençler için başarıya giden yolda çektikleri sıkıntılarda yalnız olmadıkları konusunda iyi birer örnektir. Birey her zaman iyi, güzel ve olumlu şartlarla karşılaşmayabilir. Kendini tanımanın ve kendi davranışlarının sebebini açıklayabilmenin, istek ve tutkularıyla başedebilmenin, özgürlükçü bireyler yetiştirebilmenin erken yaşta sistemli ve disiplinli olarak verilecek olan irade eğitiminde edebiyatla ilişkisinin önemi büyüktür.

Nitekim, iyi donanmanın, iradeli olmanın ve bilgiyi, zorluklara karşı kalkan edinmenin en zor şartlarda bile aydınlığa kavuşmaya yeteceğini, yoklukla ve zorlukla mücadeleden zaferle ayrılmış olan Mustafa İnan’da görüyoruz. Ömer ise; anlık arzuları, sorumluluk duygusundan uzak oluşu, iradesizliği, tesadüflere olan inancı ile tembelliğine yenik düşmüştür. Dolayısıyla, her iki eserde de; birinde harmonik, güçlü ve başarılı, diğesinde disharmonik, zayıf irade örneği ve başarısızlık sergilemiş insanların sebep-sonuç denklemiyle örülü ortak hayat hikayesini bulabiliriz.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Kamile Ün (2009), *Aktif Öğrenme*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Adler, Alfred (1994), *İnsan Tabiatını Tanıma*, Çev. A.Yörük, Ankara: T. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ali, Sabahattin (2006), *İçimizdeki Şeytan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Aristoteles (1983), *Poetika* (Çev. İsmail Tunalı), İstanbul, Remzi Kitabevi
- Atay, Oğuz (2003), *Bir Bilim Adamının Romanı*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Atay, Oğuz (1990), *Günlük*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Cevizci, Ahmet (2003), *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dilthey, W. (1999), *Hermeneutik ve Tin Bilimleri* (Çev. Doğan Özlem). İstanbul, Paradigma Yayınları
- Dinç, Mehmet, <http://gencdergisi.com/2247-iradenle-varsin-iraden-kadarsin.html>
- Ekşi, Halil (2003), “Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, (1), s.79-96.
- Gadamer, H. C. (1990), Tarih Bilinci Sorunu (Der. P. Rabinow – W. Sullivan, Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım’da, Çev. Taha Parla), s. 79-105. İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- İleri, Selim (2006), “Belki de İktidardaki Şeytan”, *İçimizdeki Şeytan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- İnam, A. (2003), “Edebiyatını Yitirmiş Edebiyat”, *Doğu Batı*, S: 22
- İnce, Halide Gamze, “Edebi Eserler Yoluyla İrade Eğitimi”, <http://www.ege-edebiyat.org>
- Kavcar, Cahit (1999), *Edebiyat ve Eğitim*, (Genişletilmiş 3. Basım) Engin Yayınevi
- Kant, Immanuel (2009), *Eğitim Üzerine*, Çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları.
- Karaca, Nesrin (2012), “Bilim Kültür ve Sanatın Bir Karakter Odağında Kesiştiği Eser: Bir Bilim Adamının Romanı”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri dergisi-Sosyal Bilimler* (Batman University Journal Of Life Sciences-Social Sciences, Özel Sayı: ISSN 2147-4877, Ocak-Haziran, C:1, S:1, s.997-1013) Uluslararası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu, Batman Üniversitesi, 18-20 Nisan
- Karatay, Halit (2011), “Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011, p. 1398-1412, *TURKEY Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011/ http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1008127830_karatayhalit.pdf
- Korkmaz, Ramazan (1997), *Sabahattin Ali*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Köknel, Özcan (1999), *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, (15. Baskı), İstanbul: Altın Kitaplar.
- Locke, J. (2003), *Eğitim Üzerine Düşünceler* (Çev. Hakan Zengin), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları.
- Russell, B. (1954), *Terbiyeye Dair* (Çev. Hamit Dereli). Ankara, Maarif Basımevi.
- Sartre, J.-P. (1994), *Denemeler* (Çev. S. Eyuboğlu-V. Günyol). İstanbul, Say Yayınları.
- Öcal, Oğuz (2011), “Disharmonik Bir Varlık Olarak insan ve Sabahattin Ali’nin *İçimizdeki Şeytan* Romanı”, *TÜBAR-XXX-/ Güz*, s. 253-268
- Taşdelen, Vefa, “Edebiyat Eğitimi: Hermeneutik Bir Yaklaşım” (http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/169/vefa.pdf)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Toprak, M. (2003), *Hermeneutik (Yorum Bilgisi) ve Edebiyat*, İstanbul, Bulut Yayınları.

Uygur, Nermi(1985), *İnsan Açısından Edebiyat*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Varış, Fatma (1987), *Eğitim Bilimine Giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniv. Yayınları.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

KARACA, N., (2015). “İrade Eğitimi, Değer Aktarma ve Rol Model Olmada Edebiyatın Yeri ve Önemi / The Significance Of Literature In Transmitting Values, Constructing Role Models And Educating The Will”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. H. Ömer Karpuz Armağanı), Volume 10/16 Fall 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8974>, p. 827-846.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

